

11 mei 2011 - Van Eesterengesprek #6
Bedacht Lelystad, een lezing door Zef Hemel

Van Eesteren en het ongeloof in de nieuwe stad in de polder

Zef Hemel, planoloog en adjunct-directeur Dienst Ruimtelijke Ordening Amsterdam, sprak over Lelystad. Deze stad is gesticht in een twintigste-eeuwse polder, als hoofdstad van een nieuwe provincie. Het oorspronkelijke plan is van één man, Cornelis van Eesteren. Hemel is auteur van het vierde deel over stedenbouwkundige Van Eesteren (dat als zijn proefschrift in 1994 verscheen).

Hemel begint zijn verhaal over de conceptie van Lelystad met de roerige tijden pal na de Eerste Wereldoorlog, toen Europa geconfronteerd werd met een onstuimige verstedelijking. 'Het was zoiets als wat China nu is voor ons, al waren de steden naar verhouding veel kleiner'. Van Eesteren won de Prix de Rome, trok niet als gebruikelijk zuidwaarts, maar moest de Noord-Duitse baksteenarchitectuur bestuderen. Het voerde hem naar Berlijn, waar de jongeman uit Alblasterdam 'in de ban van de Großstadt raakte'. Hemel typeert de omstandigheden treffend: 'Het was een revolutionair milieu van kunstenaars en anarchisten. Daar ontstonden radicale ideeën om nieuwe steden te maken. Immers: die krankzinnige verstedelijking, dat gaat niet goed! Er moet iets anders komen'. Van Eesteren wordt beïnvloed door de

Fransman Tony Garnier, de Zwitser Le Corbusier en de Duitser Bruno Taut. Ook Russische en Britse ontwerpers kwamen in diezelfde tijd met alternatieve plannen. Deze bevrogen jongemannen ontwerpen tussen 1918 en 1930 diverse plannen voor nieuwe industriële steden die beheerst groeien in een idyllisch platteland . . . 'Na WOI, toen schoot de vlam in de pan'. Men wilde nieuwe steden! En de oude steden, vond men, moeten niet verder groeien. Ze moesten zelfs 'ontmanteld' worden: Die Auflösung der Städte. Na de Tweede Wereldoorlog, (waarin navrant genoeg vooral de steden het moesten ontgelden.), 'kwam voor deze gedesillusioneerde mannen, een gouden kans in de voormalige koloniën met hun nieuwe hoofdsteden, maar ook in Groot-Brittannië en Frankrijk waar men New Towns (Villes Nouvelles) wil stichten. Zij kregen alsnog opdrachten om de betere stad, de goede stad, de overzichtelijke stad, de niet te grote stad, de sociale stad en vooral de groene stad te gaan bouwen'.

In Nederland was nog geen voornemen om nieuwe steden te bouwen. Nooit eerder was een geheel nieuwe stad ontworpen. Dan, omstreeks 1949, ontstaat de eerste mogelijkheid om in de droog te leggen IJsselmeer een nieuwe stad creëren. Aanvankelijk is niemand ervoor om in de nieuwe polders steden van enige omvang te bouwen. Er was zelfs een anti-stedelijk sentiment. 'Dorpjes, dat was bespreekbaar: boeren, landarbeiders, verzorgd door de dokter en de notaris en de middenstand'. In dat discours komt het idee van een nieuwe stad op. Het eerste bij Van Eesteren. 'Het heette aanvankelijk heel onschuldig: de C-kern, een stadje van 15.000 tot 30.000 inwoners. Zoiets als Coevorden nu'.

Van Eesteren is uiteraard bekend van het AUP uit 1935, maar driekwart van zijn archief betreft diens werk aan de IJsselmeerpolders, waaraan hij het grootste deel van zijn werkzame leven heeft besteed. Levendig schetst Hemel van Eesterens tekentafelwerk, alsof het 1949 is en hij terplekke over diens schouder meekijkt: 'Het werd Van Eesterens grote liefde, de C-kern. Hij denkt hem groter! Hij gaat hem tekenen, als een verlengstuk van een beheerst groeiend Amsterdam . . . Op het Enkhuizer-zand . . . In geulen komt een groot natuurgebied. Dat werden later de Oostvaardersplassen. De dijk trekt hij naar binnen . . . hij maakt een baai. !' En: 'Later schuift hij zijn C-kern in de richting van die baai, om het water van het IJsselmeer dichtbij te trekken. De stad moest een interessante ligging krijgen, om haar een identiteit te geven. Hij ging aan dijken sjoeren. De dijk werd naar binnen en naar buiten gebogen. Dat werd de plek voor de ligging van de stad'.

En dat terwijl niemand geloofde in een nieuwe stad. 30.000 inwoners vond men zelfs al onwaarschijnlijk . . . 'Men was nog zo gericht op landbouweconomie, dat men de steden vergat. Maar Van Eesteren gaat door'.

Met het latere beleid dat Amsterdam niet verder mocht groeien (de bouw van de Bijlmermeer was een laatste concessie) en de ring van vier tot zes overloopsteden rondom Amsterdam (de 'ontmanteling' van Amsterdam) leek het erop dat de C-kern inderdaad maat kon gaan krijgen. De conceptie van een echte nieuwe stad . . . In 1959 kreeg Van Eesteren van de minister van Waterstaat de opdracht om Lelystad te ontwerpen. Hij zou dit doen vanuit Amsterdam, als ambtenaar bij de Dienst Ruimtelijke Ordening Amsterdam.

Het was Van Eesteren die het niet verdwenen ongeloof, dat het kàn, een nieuwe stad bouwen in de polder, moest wegnemen. Hemel: 'Niemand wist immers hoe dat moest. Van Eesteren moest het hun voortekenen. Van Eesteren moest zo tekenen dat ze erin gingen geloven'. Maar tevergeefs: 'men vond Lelystad veel te groot. Uiteindelijk geloofde men niet dat het kon . . .' Hemel verwoordt de toenmalige afkeer onomwonden: 'Van Eesteren, die gek uit Amsterdam, draaft door'.

En uiteindelijk zou Lelystad niet volgens Van Eesterens 'magistrale', geheel door-ontwikkelde plan gerealiseerd worden. Van Eesteren werd ontslagen, door de minister. Oneervol. De ontslagbrief stoelt op het ongeloof dat in de IJsselmeerpolders een stad met omvang van 50.000 tot 100.000 inwoners kan ontstaan. Theorieën noemen dit moment zelfs het einde van het modernisme, het einde van de functionele stad. Van Eesteren zou te laat geweest zijn, er te lang over hebben gedaan . . .

Het is Van Eesteren al met al niet gelukt, om de revolutionaire Groß-Stadt-plannen van na de Eerste Wereldoorlog in de Flevopolder te realiseren. In zijn conclusie neemt Hemel geen blad voor de mond: 'Ons hele ruimtelijke ordeningsbeleid is sub-urbanisatiebeleid. Nog erger: het is de mensen het land op jagen . . .' Reacties uit de zaal blijven niet uit. En wederom blijkt dat het terecht geen lezing, maar een Van Eesteren-gesprek heet.

Tekst: Carolus van Doornen, Amsterdam – mei 2011

Fotos: Sara Caris

